

ЛІТЕРАТУРНЕ ПЕРЕХРЕСТЯ

Історичні та культурологічні стосунки України та Литви сягають сивої давнини, але особливе пожатвлення їх відбувалося наприкінці ХІХ століття. Зокрема, воно стосувалося ознайомлення із творами художньої літератури, не дивлячись на колоніальні умови існування литовського та українського народів у складі Російської імперії. Царський уряд у 1864 році заборонив литовський друк латиницею, книжки друкувалися за межами Росії. У 1865 році накладено вето на ввіз книжок з-за кордону. Книжки доставлялися на територію Литви завдяки книгоношам, які жорстоко каралися за свою діяльність. Заборона на литовський друк латиницею була відмінена у 1904 році. На території України існувала аналогічна ситуація. З 1863 року діяв Валуєвський циркуляр, який забороняв україномовні видання релігійної, навчальної літератури. Винятком становили твори художньої літератури. У 1876 році Емський указ заборонив викладання, діловодство, друк і ввіз книжок надрукованих українською мовою, постановку та проведення україномовних вистав та концертів. Валуєвський циркуляр та Емський указ перестали діяти під час Першої російської революції 1905–1907 років.

На такому історичному тлі відбувалося поступове посилення національно-етнічного фактора. Вимоги представників литовської інтелігенції, які стояли на демократичних позиціях, зводилися до зняття ідеологічних обмежень та забезпечення широких можливостей для вільного розвитку духовного життя народу. Обурені русифікаторською політикою царату, поміщицьким свавіллям, вони виступали за право користуватися рідною мовою, надання соціально-правових гарантій кожній людині.

Цими благородними ідеями була пронизана творчість письменника-початківця Антанаса Крішюкайтиса Аішбе, який входив до Московського товариства литовських студентів. Члени товариства зобов'язалися писати реферати та готувати щороку щонайменше одну статтю для преси.

Крицюкайтіс був надзвичайно активним, його високо цінували за організаційні та літературні навички.

Навчаючись у Московському університеті, Антанас знайомиться з оповіданням Ю. Федьковича «Хто винен?» у перекладі М. М. Златовратського, прозаїка, публіциста та мемуариста, одного з найвизначніших представників народництва у художній літературі й тому відомого у демократичних колах наприкінці XIX–початку XX століть [Федькович 1890a]. Симпатія до української тематики у письменника-народника простежується у багатьох оповіданнях, де він малює різні типи простих людей та передає соковиту українську мову. З 1877 року і до кінця життя М. М. Златовратський співпрацював із газетою «Російські відомості». У ній були надруковані художні твори, спогади, статті про літературу та переклади з українських оповідань Ю. Федьковича «Хто винен?» [Федькович 1890a] та «Безталанний» [Федькович 1890b].

Оповідання «Хто винен?» буковинського письменника є історією про двох молодих людей [Федькович 1863]. Сирота Марко та Калина люблять один одного, але мати віддає дочку силою за багатого Микитулу. Під час сварки Микитула замахується сокирою на Калину. Але сокира зіскакує із сокирища і падає на нього. Микитула мертвий, а Марка звинувачують у вбивстві. Парубка заарештовують і садять у в'язницю, де він у муках помирає. Калина втрачає свідомість і вмирає на руках у матері.

Творча історія написання оповідання «Хто винен?» бере свій початок у гушавині українського народного життя, а сюжет навіяний тими життєвими історіями, з якими Федькович був добре знайомий, спілкуючись із простими людьми та записуючи їхні пісні.

Перекладацька концепція М. М. Златовратського полягала в осягненні сенсу оригіналу, правдивому відтворенні внутрішнього світу героїв та вірності духу оригіналу. Адресатом виступив російський читач, для якого описана історія – це історія людей, які живуть по сусідству, можливість краще зрозуміти та відчувати їхні проблеми.

Сюжет оповідання «Хто винен?» та його майстерний виклад російським перекладачем зачепили за живе молодого А. Кріцюкайтіса-Аїшбе, який під впливом прочитаного перекладає твір литовською мовою, наслідуючи манеру письма буковинського автора в інтерпретації Златовратського [Fedkovič 1891].

Але перекладацька стратегія Кріцюкайтіса-Аїшбе відрізнялася від стратегії російського письменника: Кріцюкайтіс прагнув наблизити героїв

до сприйняття литовського читача, тому змінив імена та локації, надавши історії, що розповідається, національний литовський колорит.

Переклад тексту оповідання «Хто винен?» для литовського читача, зроблений Крішюкайтисом-Аішбе майстерно і не викликає жодних заперечень, оскільки переклад з російської мови із внесеними змінами сприймається органічно завдяки індивідуально-творчим здібностям перекладача. Тип розповіді, виразні та образотворчі засоби у перекладі також пов'язані з художнім втіленням конфлікту. Твір перевидавався при житті й після смерті перекладача [Fedkovič 1892; Fedkovič 1905; Fedkovič 1974].

Огляд існуючої літератури дозволяє висловити думку, що переклад А. Крішюкайтиса-Аішбе в литовській літературній критиці займає дуже скромне місце, оскільки автори обмежувалися лише вказівкою на факт існування такого перекладу.

Тим часом культурна цінність перекладу оповідання «Хто винен?» безперечна – він присутній у литовському літературному процесі. Однак відсутність історико-літературної критики, яка б обґрунтувала вибір тексту для перекладу, визначила місце перекладеного твору у творчості автора, не дозволяють судити, про «усвідомлення закономірностей поведінки тексту в чужій культурі» [Тороп 1995, 22].

Історична основа перекладу оповідання Ю. Федьковича «Хто винен?» наприкінці XIX ст. свідчить про однакові ціннісні орієнтації творчого методу автора та його перекладачів – М. М. Златовратського та А. Крішюкайтиса-Аішбе, а також про психологічну схожість художнього мислення творчих натур у вирішенні головної проблеми літератури: людина та навколишній світ.

Звернення до культурної спадщини, з-поміж якої є перекладна література, а в ній до творів, які з'явилися у Литві завдяки А. Крішюкайтису-Аішбе, долучає до художніх багатств української нації.

1. *Федькович, О.* 1890а. Кто виноват? Русские ведомости 53. 2.
2. *Федькович, О.* 1890б. Бесталаный. Русские ведомости 61. 2.
3. *Федькович, О.* 1863. Кто винен? Мета 1. 44–49.
4. *Fedkovič, J.* 1891. Kas kaltas? Lietuvos ukininku kalendorius ant meto 1892. Vilniuje. 45–50.
5. *Fedkovič, J.* 1892. Kas kaltas? Aišbė. Kas teisybė, tai ne melas: „Aišbės“ šesžios pataisytos ir naujai atspaudytos apysakėlės. Tilžėje. 62–68.

6. *Fedkovič, J.* 1905. Kas kaltas? Aišbė. Kas teisybė – tai ne melas. Vilnius: Aušra. 52–58.
7. *Fedkovič, J.* 1974. Kas kaltas? Kriščiukaitis–Aišbė, A. Kas teisybė – tai ne melas. Vilnius: Vaga. 159–168.
8. *Торон, П.* 1995. Тотальный перевод. Тарту: Изд-во Тартуского университета.